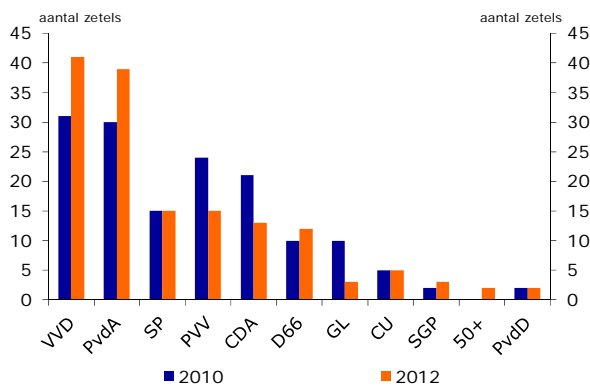

Het koffiedik van de formatie

De nek-aan-nekrace tussen de VVD en de PvdA is beslecht in het voordeel van de VVD. Daarmee is de kans groot dat Rutte aanblijft als premier. Dan moet hij wel een regeerakkoord zien te bereiken met ten minste één andere partij wil zijn kabinet kunnen rekenen op een meerderheid in de Tweede Kamer. In dit Themabericht zetten we de voorlopige uitslag van de verkiezingen voor u op een rijtje en blikken we vooruit op de komende kabinetsformatie en het mogelijke beleid van de nieuwe regering.

Figuur 1: De voorlopige verkiezingsuitslag

Bron: ANP

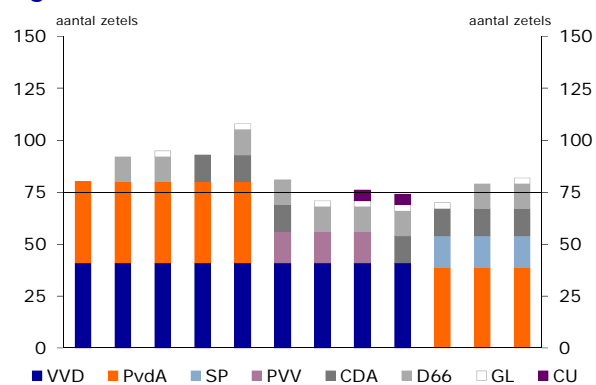
VVD opnieuw de grootste partij

Net als bij de verkiezingen op 9 juni 2010 is de VVD met 41 zetels de grootste partij (figuur 1). De PvdA volgt met 39 zetels. De PVV en de SP eindigden op ruime afstand met elk 15 zetels. Veel PVV-stemmers stapten over naar de VVD; de PVV van Geert Wilders moet daardoor negen zetels inleveren in de Tweede Kamer. De overige grote verliezers zijn CDA (-8) en GroenLinks (-7). Naast VVD en PvdA winnen D66 (+2), SGP (+1) en komt 50+ met twee zetels nieuw in de Tweede Kamer. De SP zag het zetelaantal, na een grote virtuele winst, weer op 15 zetels uitkomen.

Nu de verkiezingen zijn geweest is het aan de informateur om te onderzoeken welke partijen samen een nieuwe regeringscoalitie kunnen

vormen, die op voldoende steun kan rekenen in de Tweede Kamer. De informateur wordt door de Tweede Kamer benoemd (tot voor kort deed de koningin dat), maar het is ook mogelijk dat de Tweede Kamer besluit de verkennende fase over te slaan en direct een formateur aanwijst om een kabinet te formeren. Los van alle procedurele hordes die moeten worden genomen, wordt de formatie bemoeilijkt door verdeeldheid tussen de partijen over belangrijke thema's bij deze verkiezingen, zoals Europa, de huizenmarkt, zorg, pensioenen en de arbeidsmarkt. Die verdeeldheid is natuurlijk niet nieuw en het is gebruikelijk dat de verschillen tussen partijen tijdens de campagne worden uitvergroet. De eurocrisis en de begrotingssituatie zorgen er echter voor dat de ruimte voor compromissen beperkt is nu de Europese Commissie en de financiële markten de Nederlandse situatie op de voet volgen.

Figuur 2: VVD en PvdA tot elkaar veroordeeld

Bron: ANP, Rabobank

Koffiedik kijken

De vorming van een nieuw kabinet is gegeven het politieke landschap daarom geen gemakkelijke opgave. Van de 21 partijen die op 12 september meededen aan de Tweede Kamer-verkiezingen haalden er 11 één of meer zetels in het parlement. Er is op basis van de voorlopige verkiezingsuitslag een coalitie van ten minste twee partijen nodig voor een meerderheidskabinet (figuur 2).

VVD en PvdA hebben samen genoeg zetels voor een meerderheid in de Tweede Kamer (80 zetels). Hiermee is dit de meest voor de hand liggende basis voor een nieuw kabinet. Met het CDA erbij komt het zetelaantal op 93. Bij de vorige coalitieonderhandelingen voelde de PvdA er echter weinig voor om alleen met VVD en CDA te regeren.

Een zogeheten 'paars' kabinet van VVD, PvdA en D66 kan eveneens rekenen op een comfortabele meerderheid in de Tweede Kamer (92 zetels). Deze coalitie kan met 35 zetels echter niet rekenen op steun van de meerderheid in de Eerste Kamer, wat de besluitvorming kan bemoeilijken. De gedoogcoalitie tussen VVD, CDA en PVV die de basis vormde voor het eerste kabinet Rutte is in de Tweede Kamer gezakt naar 69 zetels.

Ook de mogelijkheden voor een centrum-linkse coalitie zullen waarschijnlijk worden onderzocht. De partijen haalden na de verkiezingen van 12 september niet meer dan 70 zetels. Aangevuld met D66 komt dat aantal op 82.

Op basis van het bovenstaande ligt het voor de hand dat eerst de mogelijkheden worden onderzocht voor een kabinet tussen VVD en PvdA (80). Ook een paars (VVD, PvdA en D66 (92)), een middenkabinet (VVD, PvdA en CDA (93)) of een breed middenkabinet (VVD, PvdA, CDA en D66 (105)) ligt voor de hand om te onderzoeken. De informateur zal eventueel ook de mogelijkheden voor een centrum-linkse coalitie van PvdA, SP, CDA, D66 en GroenLinks onderzoeken, maar zo'n samenwerking is niet vanzelfsprekend. Een rechts kabinet is gegeven het uitsluiten van de PVV door vrijwel alle partijen nagenoeg onmogelijk.

Grote verschillen

Voordat een coalitie tot stand kan komen, moeten er nogal wat verschillen worden overbrugd. Partijen zijn verdeeld als het gaat over belangrijke thema's zoals de zorg, de huizenmarkt, de arbeidsmarkt, pensioenen en Europa (figuur 3). Regeren betekent noodzakelijkerwijs compromissen sluiten.

Europa: 'Ja, maar'

Neem Europa. Waar D66, PvdA en GroenLinks zich in de campagne hebben geprofileerd als pro-Europa en zich bereid toonden het nodige te doen om de euro te redden, keerde de PVV zich juist af van de euro en van de Europese Unie.

De VVD heeft stelde zich in de campagne kritisch op ten aanzien van verdergaande integratie in de Europese Unie, inclusief meer steun aan probleemlanden als Griekenland. De komende tijd moeten er belangrijke knopen worden doorgesneden over de toekomst van de Unie. Zo presenteerde de Europese Commissie op de dag van de verkiezingen een plan voor een Europese Bankunie. De VVD is daar geen voorstander van, terwijl PvdA bereid is om meer bevoegdheden af te staan aan 'Brussel'. Toch heeft Rutte zich in Europa altijd opgesteld als een constructieve partner en heeft hij tot nu toe steeds zijn handtekening gezet onder de conclusies van de Europese toppen over de eurocrisis.

De pro-Europese partijen hebben bij de verkiezingen op 12 september samen meer stemmen in de wacht gesleept, terwijl de eurosceptische partijen zetels moesten inleveren. De verkiezingsuitslag rechtvaardigt daarom een kritische, maar constructieve houding in Europa.

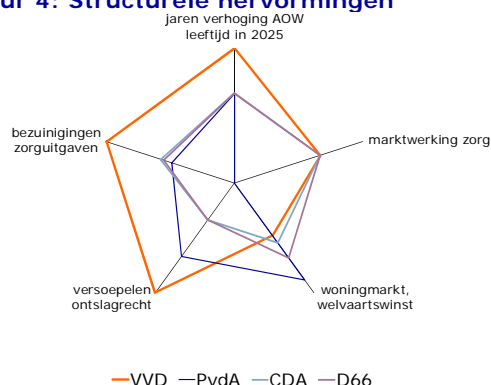
Zorg is zorgenkind

Ook op het gebied van de zorg zijn de verschillen tussen de partijen groot. PvdA en de SP willen helemaal af van het huidige stelsel van curatieve zorg met gereguleerde marktwerking en private verzekeraars. De kosten zijn zo gemakkelijker in de hand te houden, maar wel met kans op lange wachtlijsten en wachttijden voor behandelingen. De andere partijen laten het stelsel weliswaar in tact, maar pleiten daarbij voor meer overheidsregulering om de kosten beter in de hand te kunnen houden.

Ook ten aanzien van de langdurige zorg verschillen de partijen van mening. De PvdA wil –net als D66, GroenLinks en ChristenUnie– de

uitvoering van de AWBZ beleggen bij gemeenten, terwijl de VVD daarvoor een zelfstandig bestuursorgaan in het leven wil roepen. Wel kiezen beide partijen ervoor de langdurige zorg voortaan te betalen uit de algemene middelen en niet meer uit de premieafdrachten. Daarmee verliest de regeling het karakter van een verzekering. Het CDA is de enige die het verzekeringskarakter van de AWBZ wil behouden.

Figuur 4: Structurele hervormingen

Bron: CPB, Rabobank

Lenteakkoord als uitgangspunt

Op de woningmarkt, op het gebied van pensioenen en op de arbeidsmarkt waren er in het voorjaar al de nodige maatregelen genomen in het Lente-akkoord. Zo werd de overdrachtsbelasting bij de verkoop van een woning permanent verlaagd en de hypotheekrenteaftrek beperkt. De PVV maakt deze maatregelen uit het Lente-akkoord weer ongedaan, terwijl PvdA, SP, D66, GroenLinks en ChristenUnie op het terrein van de woningmarkt juist verder gaan dan de eerder gemaakte afspraken.¹ Er is inmiddels een breed maatschappelijk draagvlak voor een integrale hervorming van de woningmarkt. Het is te hopen dat de partijen zich daarbij aansluiten.

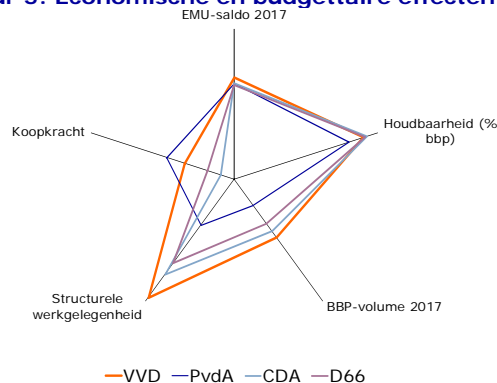
De AOW-leeftijd wordt door de meeste partijen sneller verhoogd dan in het Lente-akkoord. De PVV houdt echter vast aan een pensioenleeftijd van 65 jaar en SP kiest voor een tragere

¹ Meer over de maatregelen van de verschillende partijen op de woningmarkt is te vinden in Themabericht 2012/15 'Keuzes in kaart op de woningmarkt'

verhoging. Ook de PvdA staat een soepeler beleid voor door toe te staan dat de AOW-uitkering flexibel kan worden opgenomen. Werknemers kunnen dan eerder met pensioen, zij het met een lagere uitkering.

De hervormingen op de arbeidsmarkt uit het Lente-akkoord worden door PVV en SP ongedaan gemaakt. In het Lente-akkoord was onder meer afgesproken dat werkgevers de kosten dragen van de eerste periode werkloosheid van ontslagen werknemers. Daar stond tegenover dat de ontslagvergoeding wordt beperkt. De VVD gaat nog een stapje verder dan het Lente-akkoord en wil bijvoorbeeld opeenvolgende arbeidscontracten tot een maximale duur van vijf jaar mogelijk maken en de partij beperkt –net als CDA, D66, GroenLinks en SGP– de maximumduur van de WW-uitkering.

Figuur 5: Economische en budgettaire effecten

Bron: CPB, Rabobank

Ten minste houdbaar tot 2040

Een belangrijke overeenkomst is dat het overheidstekort door bezuinigingen en hervormingen bij alle partijen aan het eind van de kabinetsperiode in 2017 kleiner dan zonder die maatregelen. VVD is het zuinigst: het overheidstekort bedraagt in 2017 nog 1,1%. Bij de SP is het tekort het hoogst: 1,8%. Misschien nog wel belangrijker is het effect op de overheidsfinanciën op langere termijn, het zogenaamde houdbaarheidssaldo. Voor bijna alle partijen is dit saldo positief, behalve voor de PVV.

Dat betekent dat er ruimte is voor toekomstige lastenverlichting of hogere uitgaven, bijvoorbeeld voor zorg en pensioenen.

In termen van groei en werkgelegenheid op lange termijn scoort VVD beter dan PvdA. Bij de VVD leveren we daarentegen tot 2017 wel meer koopkracht in (figuur 5).

Kabinet moet zich bewijzen

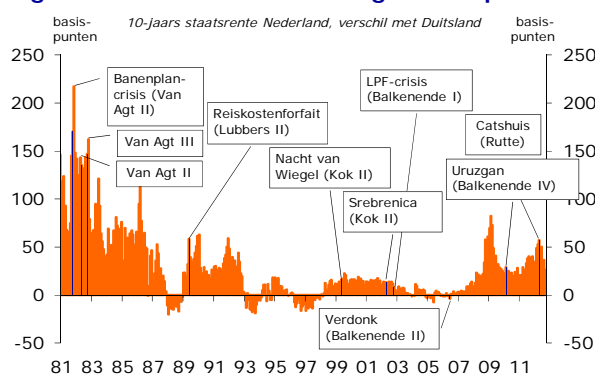
Het feit dat veel kiezers bij de laatste verkiezingen de partijen aan de rand van het politieke spectrum (SP en PVV) hebben ingeruild voor meer hervormingsgezinde partijen moet politici het vertrouwen geven dat de tijd rijp is voor structurele veranderingen.

De consument is al een poos in afwachting van zulke maatregelen, getuige het consumentenvertrouwen. Dat is al lange tijd laag door onzekerheid over het beleid ten aanzien van de woningmarkt en de pensioenen bijvoorbeeld. Een snelle formatie is goed voor het vertrouwen, mits politici de belofte van structureel hervormen waar maken. Als zulke hervormingen uitblijven of niet ver genoeg gaan, dan zal dat worden gezien als ongeloofwaardig. Niet alleen door de kiezers, maar ook door de financiële markten die de gebeurtenissen in Nederland op de voet volgen.

DNB constateerde in mei dat politieke crises na het begin van de jaren tachtig nauwelijks invloed hebben gehad op het renteverskil met het stabiele Duitsland (figuur 6).² Na de val van het eerste kabinet Rutte steeg het verschil echter tot 84 basispunten (0,84%-punt). Sindsdien wordt de situatie nauwellettend in de gaten gehouden. Kredietbeoordelaars veranderden de *rating outlook* naar negatief in afwachting van de maatregelen van een nieuw kabinet. Een slepende formatie of een tegenvallend onderhandelingsresultaat kan het renteverskil weer doen oplopen. Daardoor nemen de overheidsuitgaven toe en moet er mogelijk extra worden bezuinigd. Bovendien wordt het dan ook voor gezinnen en bedrijven

duurder om geld te lenen en dat terwijl de bestedingen toch al nauwelijks toenemen.

Figuur 6: Kabinetscrises weinig effect op rente

Bron: ReutersEcoWin, DNB

Tot besluit

De verschillen tussen de politieke partijen maken de formatie van een nieuw kabinet weliswaar lastig, ze laten tegelijkertijd zien dat deze verkiezingen echt ergens over gingen. Bij het opstellen van de verkiezingsprogramma's is de kaasschaaf in de la blijven liggen en is er nagedacht over maatregelen die de economie sterker maken en de collectieve voorzieningen in de toekomst betaalbaar houden. Dat is pure winst.

Natuurlijk leidt dat tot onenigheid, want er is geen vast recept voor een uitweg uit de crisis. De nieuwe regering heeft bovendien te maken met veel onzekerheden die het beleid kunnen beïnvloeden. Het vermogen om snel en adequaat op zulke veranderingen te reageren is waarschijnlijk een van de belangrijkste succesfactoren voor het nieuwe kabinet.

september 2012

Anke Struijs (030 – 21 31408)

A.C.A.Struijs@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/economie

² Politieke crises en Nederlandse rente, DNBulletin, 3 mei 2012